

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА САЛБИЙ ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ИЖТИМОЙ ИЛЛАТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИНГ ТАШКИЛИЙ АСОСЛАРИ

Калбайев Б.И

ИИВ академияси 3-ўқув курси

306-гуруҳ курсанти

Муҳтарам Президентмиз Шавкат Миромонович Мирзиёев ўзларининг “Миллий тарққийетимизни юксак босқичга кўтариб қатият билан давом эттирамиз” номли асарларида фарзанд тарбияси бўйича қуйидагча фикрларни келтириб ўтадилар «Фарзанд тарбияси-бола тарбияси бу бизга ерга буғдой сепиб ёки чигит экиб устидан сув қўйиб қачон униб чиқаркан деб кутиб ўтрадиган жараён эмас ,унга домий равишда тарбия бериш эътибор бериб бориш лозим ҳисобланади»¹ . Бугунги кунда юртимизда ҳуқуқбузарликларининг профилактикаси ва жинойтчиликка қарши курашиш борасида бир қатор самарали ислохотлар олиб борилмоқда десак муболға қилмаган бўламиз. Жумладан, фуқароларнинг ҳуқуқлари,эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли таъминлаш, уларнинг шахсий дахлсизлиги,мол-мулкини ҳимоялаш борасида бугунги замон талаб даражасида кенг қамровли ва сифатли хизмат фаолияти йўлгақўйилганлиги юртимиз тинчлиги ва осойишталиги бўлмиш поспонлари томонидан кун-тун олиб борилаётган хизмат жараёнлари ҳам ўзининг ёққол исботини намоеън қилмоқда. Республикамиз миқёсида ҳуқуқбузарликлар ва жинойтларнинг кескин камаяишига олиб келганлиги киши дилини қувонтиради. Албатта, тинчлик бу энг улуғ ва бебаҳо неъмат исобланади лекин ушбу неъматнинг ҳам қадрига етмасдан ўзининг содир этаётган ҳатти-ҳаркатлари билан жамият ривожига қолаверса, маҳалла қўй қўни-қўшни олидида уят ва орномус билан бош кўтариб юргвнлар бугунги кунда йўқ эмас орамизда. Бу каби ҳуқуқбузарликлар ва жинойтларнинг олдин олиш ва уларга қарши курашишда самарли усул ҳамда воситаларни қўллаб келаётган Ички ишлар орагналари ходимлари нафақат бу ҳаракатларининг оқибати билан уларни сабаб ва шароитлари энг асосийси барвақт профилактикаси билан шуғланиб келишмоқда. Айниқса, содир этилаётган ҳуқуқбузарликлар ва жинойтларнинг кўп қисми вояга етмаганларўртасида содир этилаётганлиги киши қўнгилини бевосита ранжитади десак янглишмаган бўлмиз. Асосан, оилалардаги носоғлом муҳит ва вояга етмаганлар тарбиясининг бузилиши бу

¹ “Миллий тараққийет йўлимизини юксак босқичга кўтариб,қатият билан давом эттирамиз”
Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев. Ўзбекистон. Т.,2018 йил

соҳадаги тизимли ва долзарб муоммоларини ҳал жйтишни талаб этмоқда.

Қолверса, вояга етмаганларга нисбатан назорат ва уларга нисбатан ғамхўрлик ишларини домий ташкиллаштириш ва уларга нисбатан кўз қулоқ бўлиш каби вазифалари ва бурчларини адо этмаган ота-оналар, уларни ўринини босувчи шахслар, васийлик ва ҳомийлик органлари ҳам қонун доирасида жавобгарлик ва жазо масалаларида бирдек маъсул ҳисобландилар

Мамлакатимида вояга етмаганлар масалаларига доир ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда уларга ўз вақтида профилактик чора тадбирларини амалга ошириш юзасидан бир қанча норматив қонун ҳужжатлари ишлаб чиқилган бўлиб, улар асосида вояга етмаганлар томонидан содир этилган ҳуқуқбузарликларга нисбатан ўз вақтида қонун ҳужжатларига риоя этган ҳолда ёндашиб уларни қилмишга яраша жазо ва бошқа таъсир чоралари қўллашни самарали тизими йўлга қўйилган десак янглишмаган бўламиз.

Маълумки, фарзанд тарбияси масаласига жиддий ҳамда ҳар доимги эътибор талаб этилади.

Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонуни эса вояга етмаганларни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Қонуннинг 3-моддасида “**ёшларга оид давлат сиёсати** — давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини назарда тутадиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар тизими”², - деб белгиланганлигидан ҳам кўришимиз мумкин

Вояга етмаганлар ўртасида содир этилаётган ҳуқуқбузарликлари таҳлилларидан келиб чиқиб, улар орасида «Ўқувчи», «Давомат», «Ўсмир», «Ғамхўрлик» каби ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактик тадбирлари идоравий норматив ҳужжатлар асосида ишлаб чиқилади ва амалга оширилади. Ҳуқуқбузарликлар ёки бошқа салбий таъсир кўрсатувчи ижтимоий иллатларга эга бўлган, шунингдек назоратсиз ва қаровсиз қолган вояга етмаганлар билан Ўзбекистон Республикасининг «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги қонунининг «Якка тартибдаги профилактика ишини ташкил этиш» боби талаблари асосида якка тартибда профилактика иши ташкил этилади. Ушбу ҳолатда якка тартибда профилактика иши олиб борилаётган шахсларга нисбатан ушбу Низомнинг 2–иловасига мувофиқ профилактика иши юритилади.

² Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонуни//Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 37-сон, 426-модда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»³ги ПФ-5005-сон Фармони билан ҳар бир туман(шаҳар)да ички ишлар органлари бошлиқларининг вояга етмаганлар масалалари бўйича ўринбосарлари лавозими жорий этилганлиги, уларнинг вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ишларини ташкил этиш ва мувофиқлаштириш учун жавобгар қилиб белгиланганлиги натижасида мазкур соҳада амалга оширилаётган ишларнинг самарадорлиги анча ижобий томонга ўзгарди. Айниқса, ҳафтанинг ҳар пайшанба кунлари ўтказилаётган “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси куни” тадбирлари доирасида ҳамкорликда маҳаллаларда хонадонларга уйма-уй кириб, оиладаги маънавий-ижтимоий муҳит, таълим муассасаларида ўқувчилар давомати ўрганилаётганлиги, содир этилган жиноятларни ўша куннинг ўзида муҳокамаси таъминланиб, оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликларнинг сайёр суд мажлисларида кўриб чиқиляётганлиги, бир сўз билан айтганда, жиноятларни барвақт олдини олишга эътибор қаратиляётгани ўзининг ижобий самарасини бермоқда. Профилактика инспекторлари томонидан вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда:

- □ ички ишлар органлари фаолиятини юридик таъминлаш ва уларнинг қонун ижодкорлиги ҳамда ҳуқуқни қўллаш амалиётида қонунийликка риоя этишга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш;
- □ қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида ҳуқуқбузарликларни содир этиш сабаблари ва шарт-шароитлари бўлган омилларни аниқлашни таъминлаш, шунингдек уларнинг тизимли таҳлилин аналга ошириш;
- □ қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш, ҳуқуқбузарликларни содир этиш сабаблари ва шарт-шароитларини бартараф этишга доир таклифлар ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш, шунингдек уларни давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларига белгиланган тартибда киритиш;
- □ ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштириш, улар зиммасига юклатилган вазифа ва функцияларни амалга ошириш масалалари бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш;

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ-5005-сон Фармони

–□ норматив-ҳуқуқий юритиш ҳужжатларнинг тизимлаштирилган тизимлаштирилган ҳисобини юритиш

Мамлакатимизда вояга етмаганлар ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш, фарзандларимизнинг қонуний ҳуқуқларини муҳофаза этиш, энг муҳими, баркамол авлод тарбиялаш масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Ўзбекистон Республикасининг Конситуцияси вояга етмаганлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш олий юрид кучга эга бўлиб, унга асосан давлат фуқароларнинг Қонситуция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди. Ҳусусан, Ўзбекистон Республикасининг вояга етмаганлари Конситуция ва қонун ҳужжатларида мустаҳкамлаб кўйилган ижтимоий-иқтисодий, шахсий ва экологик ҳуқуқ ҳамда эркинликлардан тўлиқ фойдланадилар.

Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш мақсадида куйидагилар таклиф этилади:

- а) вояга етмаганлар ўртасида жиноятларнинг содир этилишини асл сабаб ва шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этиш бўйича марказлашган электрон маълумотлар базаси юритилишини йўлга қўйиш;
- б) вояга етмаганлар ўртасида жиноятларнинг содир этилишини асл сабаб ва шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этиш ишларининг аҳволини ҳар ойда бир маротаба халқ депутатлари вилоят, туман, шаҳар кенгашлари сессияларида танқидий муҳокама қилиш ва айбдор шахсларнинг жавобгарлигини қатъий кўриб бориш тартибини жорий этиш;
- в) маиший зўравонлик билан боғлиқ жиноят содир этишга мойил бўлган шахслар, хусусан уюлмаган вояга етмаганлар билан профилактик ишлар самарадорлигини ошириш мақсадида «маиший зўравонликка мойил шахслар»ни профилактик ҳисобга олиш юритиладиган шахслар доирасига киритиш;

Ҳозирги кунда мамлакатимизда вояга етмаганлар тарбиясига ҳар доимгидан ҳам кучли эътибор қаратиш лозим ҳисобланиб қолмоқда бунга бугунги кунда нафақат оила, мактабгача таълим муассасалари, маҳаллалар, кенг жамоатчилик назорати ҳам амалга оширишда муҳим омил бўлиб хизмат қилишини унитмаслигимиз лозим.

Шуни алоҳида такидлаб ўтиш лозимки, инсонда салбий ижтимоий иллатларнинг шаклланиши унинг ҳуқуқбузарлик содир этишига олиб келади, унинг салбий ҳаракат содир этишига ундайди. Айниқса, вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар жамият келажагига раҳна солувчи ижтимоий ҳодиса деб баҳолаш мумкин. Чунки, жамият келажагини белгилаб берувчи вояга етмаганларнинг тарбияси бу борада муҳим рол ўйнайди. Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш

борасидаги муҳим муаммолардан бири шундан иборатки, уларда ғайриижтимоий мойиллигини дастлабки босқичда профилактика қилишга нисбатан юзаки ёндашиш ҳоллари ҳам учраб туради.

Шунингдек ҳозирги кунда ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг асосий сабабларидан бири сифатида оиладаги маънавийпедагогик заифликнинг кўринишлари бўлиб бунда носоғлом маънавийрухий муҳит, ғайритабиий муносабатлар, низолар, жанжаллар, келишмовчиликлар, кўполликнинг мавжудлиги, бирликнинг, бир-бирига ғамхўрликнинг йўқлиги кабилар ҳам ёшларнинг онгини бузилишига олиб келади. Шу боис мактаб, коллеж ва бошқа ўқув масканларида ўқувчиларнинг ота-оналари билан йиғилишлар ташкил этилганида фақатгина фарзандининг хулқ-атвори ҳақида тўхталиб қолмай, мутахасис педагоглар иштирокида оилаларда қандай муҳит яратиш, фарзандларга қандай муносабатда бўлиш кераклиги бўйича ҳам тушунтириш ишлари олиб бориб туриш ижобий натижа беради деб ўйлайман.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конститутсияси-2024 йил
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси-2024
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси-2024
4. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрьдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сон қонуни
5. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 4 майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сон қонуни
6. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрьдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонуни
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сонли фармони
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли қарори